

Examen VWO
2019

tijdvak 1
vrijdag 10 mei
13:30-16:30 uur

Nederlands

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 36 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 65 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Beantwoord de vragen in goedlopend Nederlands.

Geef niet meer antwoorden (zinnen, redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld één zin wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één zin, wordt alleen de eerste zin in de beoordeling meegeteld.

Tekst 1 Het opdringerige heden

Tekst 1 kan door middel van onderstaande kopjes in achtereenvolgens vijf delen worden onderverdeeld:

deel 1: Inleiding

deel 2: Toenemende emotionalisering

deel 3: Enkelvoudige emoties

deel 4: Complexe emoties

deel 5: Aanbeveling

1p **1** Bij welke alinea begint deel 3 'Enkelvoudige emoties'?

1p **2** Bij welke alinea begint deel 4 'Complexe emoties'?

“De media brengen ook de nuance, maar vaak wel pas nadat eerst het schrille beeld is neergezet.” (regels 130-132)

1p **3** In welke twee van de onderstaande zinnen uit alinea 4 wordt dit “schrille beeld” het duidelijkst gekenschetst? Noteer de nummers.

- 1 Op die manier wordt niet alleen het hoofd, maar ook het hart en de buik van de lezer bediend, een ambitie die inmiddels door alle kranten wordt gekoesterd. (regels 64-68)
- 2 Maar kranten besteden niet alleen steeds meer ruimte aan zogenaamd 'zacht' nieuws, ook het 'harde' nieuws is vaak emotioneel gekleurd. (regels 68-72)
- 3 De maatschappelijke thema's worden gepresenteerd via protagonisten uit één stuk: de tegenstander van een asielzoekerscentrum is massief tegen en alleen boos, de voorstander is louter voor en heet elke vluchteling welkom. (regels 72-78)
- 4 De polarisatie in de samenleving wordt zo weerspiegeld en ook versterkt in verhalen die juist de uitersten belichten. (regels 78-82)

- 2p 4 In alinea 6 van tekst 1 wordt de emotionele lading die aan nieuws wordt meegegeven, vergeleken met de emoties van Riley in de film *Inside Out*.
 4 Neem de rechterkant van onderstaand schema over en citeer daar drie andere zinsgedeelten uit alinea 6 die inhoudelijk overeenkomen met de zinnen aan de linkerkant.

<i>Inside Out</i>	nieuws
1 In de film wordt dat verbeeld door een controlekamer waarin elk poppetje een aparte emotie voorstelt: Vreugde, Boosheid, Afkeer, Angst en Verdriet. (regels 110-114)	1 emoties ...
2 In het hoofd van Riley zie je een oorlog der instincten. (regels 116-117)	2
3 Er is geen regisseur. (regels 117-118)	3

- 1p 5 Tekst 1 heeft als titel 'Het opdringerige heden'.
 5 Wat blijkt deze titel, na lezing van de tekst, aan te geven over presentisme (regel 182)?
 Deze titel geeft aan dat het presentisme ervoor zorgt dat in de media
 A aan feiten minder belang wordt gehecht.
 B de ruimte voor reflectie verloren gaat.
 C snelheid het wint van zorgvuldigheid.

- In alinea 10 tot en met 14 van tekst 1 worden inzichten van Safranski met betrekking tot emoties besproken evenals inzichten vanuit de moderne psychologie en neurobiologie.
- 2p 6 Noem twee inzichten van Safranski met betrekking tot emoties die verschillen van de inzichten vanuit de moderne psychologie en neurobiologie.
- 2p 7 Noem uit de moderne psychologie en neurobiologie twee inzichten met betrekking tot emoties die verschillen met de inzichten van Safranski.

- 1p 8 Wat is de les die de media uit de film *Inside Out* kunnen trekken, gelet op alinea 12 van tekst 1?
- A De media zouden meer aandacht aan het rationele denken moeten schenken.
 - B De media zouden meer recente wetenschappelijke inzichten moeten gebruiken.
 - C De media zouden minder afstandelijk over actuele problemen moeten schrijven.
 - D De media zouden minder snel voor een eenzijdige benadering moeten kiezen.

In alinea 10 van tekst 1 wordt het begrip 'presentisme' besproken. Daarbij wordt het voorbeeld van de dichter Schiller en de onthoofding van de Franse koning gegeven. Een kritisch lezer zou kunnen opmerken dat dit voorbeeld de essentie van het begrip 'presentisme' niet goed duidelijk maakt.

- 1p 9 Waaruit kan de lezer dat opmaken?
- A Doordat hij ver moest reizen, had Schiller geen tijd voor nuance en reflectie.
 - B Het voorbeeld laat zien wat er gebeurt als er geen sprake is van presentisme.
 - C In de tijd van Schiller was men niet voortdurend op zoek naar nieuwe, steeds heftiger prikkels.
 - D Juist als dichter moest Schiller voortdurend afstand nemen van de alledaagse politiek.

Hieronder staan acht zinnen in alfabetische volgorde.

- 2p 10 Noteer de nummers van de vier zinnen die zeker in een samenvatting van de tekst moeten worden opgenomen.
- a Alleen bij *breaking news* krijgen enkelvoudige emoties de overhand.
 - b De journalistiek heeft meer baat bij reflectie dan bij snelheid.
 - c De moderne tijd wordt gekenmerkt door 'presentisme'.
 - d Het nieuws raakt verschaald door de focus op niet-complexe emoties.
 - e In de media krijgen ongenueanceerde meningen voorrang.
 - f In grote reportages komen volop 'gewone' mensen aan het woord.
 - g Journalisten schrijven graag ongenueanceerd over kraken en ander strafbaar gedrag.
 - h Voor *Inside Out* werden psychologische en neurobiologische inzichten gebruikt.
- 2p 11 Welke uitspraak geeft het best de strekking van tekst 1 weer?
- De media moeten in hun nieuwsvoorziening
- A de actualiteit verbinden met de complexe emoties van betrokkenen.
 - B het verschil tussen nieuws en entertainment duidelijker aangeven.
 - C naast het hoofd ook het hart en de buik van de consument bedienen.
 - D niet almaar sterkere prikkels aanbieden aan hun publiek.

In tekst 1 worden aspecten beschreven die kenmerkend zouden zijn voor de hedendaagse media. Vanaf alinea 13 worden er in de tekst aanbevelingen gedaan die gericht zijn op een situatie waarnaar de media moeten streven.

- 5p 12 Noem kenmerken van de huidige en de gewenste situatie in de media. Neem daartoe onderstaand schema over en vul het verder in.

	huidige situatie	gewenste situatie
de werkwijze van de media	1a	1b
de aard van de emoties in het nieuws	2a	2b
het effect bij de lezers	3a versterking van de polarisatie	3b

tekstfragment 1

“Samenvattend,” besluit psychologe Elly Konijn haar rede, “de emotionele reactie van het individu op dat wat de media hem voorspiegelen, bepaalt in hoeverre die media hem bewegen naar dat beeld te handelen. En dan gaat het niet zozeer om het tijdelijk meeleven met het personage, maar meer om hoe die emotionele reactie een uiting is van de eigen wensen, verlangens en behoeften en hoe die de diepere lagen aanspreekt, de snaren raakt. Inderdaad, het woord ‘emotie’ is niet voor niets afgeleid van het Latijnse *emovere* – het in beweging komen. Door de emotie brengen media ons in beweging.”

naar: Chris van der Heijden

bron: <http://www.journalismlab.nl/>

- 1p 13 Tekstfragment 1 gaat in op het gedachtegoed van psychologe Elly Konijn. Citeer uit het tekstgedeelte van de alinea’s 11 tot en met 15 van tekst 1 de zin die de strekking van tekstfragment 1 het best samenvat.

Tekstfragment 1 wijkt op één punt inhoudelijk af van wat in alinea 13 van tekst 1 wordt gesteld over emotionele reacties van het individu op dat wat de media hem voorspiegelen.

- 2p 14 Welk verschil is er op dit punt tussen tekstfragment 1 en alinea 13 van ‘Het opdringerige heden’? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

“Op die manier wordt niet alleen het hoofd, maar ook het hart en de buik van de lezer bediend, een ambitie die inmiddels door alle kranten wordt gekoesterd.” (regels 64-68)

2p 15 Geef van elk van de onderstaande woorden en woordgroepen uit tekst 1 aan of dit vooral geassocieerd wordt met het hoofd (A), dan wel met het hart en de buik (B) van de lezer, gelet op de tekst.

Neem daartoe onderstaande nummers over en noteer telkens A of B.

- 1 ontboezemingen (regels 57-58)
- 2 ‘zacht’ nieuws (regel 70)
- 3 nuance (regel 131)
- 4 vertraging (regel 271)

tekstfragment 2

(1) Misschien moeten we beginnen met te erkennen dat we alle ellende die vandaag op ons afkomt niet zelf waarnemen, laat staan persoonlijk meemaken. Sterker: met dat ‘zelf’ gaat het veelal prima. Jaar in, jaar uit, laat het Centraal Planbureau weten dat we het humeur van de gemiddelde Nederlander kunnen samenvatten als ‘met mij gaat het goed, maar met ons gaat het beroerd’. Blijkbaar worden we vooral zo somber door wat anderen ons vertellen. En die anderen, dat zijn de nieuwsgangers van de media. Dat ze ons zo de put in werken, heeft niet alleen te maken met de aard van de berichten die aangrijpend zijn, zoals terreuraanslagen. Nee, ze hebben veeleer te maken met een hardnekkige wet in de journalistiek: *‘if it bleeds, it leads’*¹.

(2) Jammer genoeg zijn journalisten die research naar terreur verrichten zeldzaam. In de vijftien jaar die vergingen van de aanslagen van september 2001 tot en met maart 2016 stierven in de Europese Unie 577 mensen door terroristisch geweld. Maar in de vijftien jaar daarvoor, dus van 1985 tot 2001, maakten terroristen in Europa nog 2120 dodelijke slachtoffers. De kans dat we in een terroristische aanslag om het leven komen, was sinds 9/11 een heel stuk kleiner dan in de rustige jaren negentig.

naar: Ralf Bodelier

uit: De Groene Amsterdammer, 31 mei 2016

noot 1 De uitdrukking *‘if it bleeds, it leads’* is te vertalen als ‘als het bloedt, is het goed’. Bedoeld wordt, dat nieuwsberichten over ongelukken en geweld doorgaans de meeste aandacht krijgen.

In zowel tekstfragment 2 als alinea 5 van tekst 1 wordt ingegaan op de huidige werkwijze van journalisten.

- 1p 16 Benoem een overeenkomst in de huidige manier van werken van veel journalisten volgens tekst 1 en tekstfragment 2. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In zowel tekst 1 als tekstfragment 2 wordt gepleit voor eenzelfde journalistieke benadering.

- 1p 17 Welke benadering is dat?
Geef antwoord in één zin.

tekstfragment 3

(1) Dat we afhaken wanneer we de resultaten van onze inspanningen niet zien, wordt bevestigd door de Britse onderzoekers David Hudson en Jennifer van Heerde. Zij wilden, heel concreet, weten of grootgebruikers van kranten en nieuwsrubrieken op televisie zich meer betrokken voelden bij de bestrijding van wereldwijde armoede. Intuïtief zou je denken van wel, want wie meer nieuwsberichten leest, of meer beelden ziet van mensen in abjecte armoede, zou eerder overeind moeten komen om er iets tegen te doen. Zo gaat het dus niet, ontdekten Hudson en Van Heerde. Het effect is eerder omgekeerd. Hoe meer beelden en nieuwsberichten over armoede we over ons heen krijgen, hoe passiever wij worden.

(2) De vraag is natuurlijk welke beelden en verhalen de meesten van ons dan horen, zien en lezen. Ook dat onderzochten Hudson en Van Heerde. Het merendeel van de beelden en verhalen over armoede die de nieuwsmedia de wereld in slingeren, is “negatief, sensationeel en sterk versimpeld”. “Het gevolg is dat de media het vertrouwen van mensen wegnemen dat het armoedeprobleem kan worden opgelost.” Mensen echter die hun informatie over armoede niet direct uit de media halen, maar via het onderwijs, boeken of hulporganisaties krijgen, bleken daarentegen veel meer betrokken in de bestrijding ervan.

naar: Ralf Bodelier

uit: De Groene Amsterdammer 31 mei 2016

- 1p 18 Citeer uit de alinea's 10 tot en met 12 van tekst 1 de zin die overeenkomt met het eerste onderzoeksresultaat van Hudson en Van Heerde uit tekstfragment 3: “Hoe meer beelden en nieuwsberichten over armoede we over ons heen krijgen, hoe passiever wij worden.”

Het tweede onderzoeksresultaat in tekstfragment 3 laat zien onder welke journalistieke voorwaarden de lezers wél tot betrokkenheid en empathie aangezet worden. Hetzelfde is het geval in alinea 12 tot en met 15 van tekst 1.

- 3p 19 Benoem de condities waaronder empathie geen kans of juist wel kans van slagen heeft volgens tekst 1 en volgens tekstfragment 3. Neem daartoe onderstaand schema over en vul het verder in.

	tekst 1	tekstfragment 3
Empathie heeft geen kans van slagen als de lezer zich laat leiden door:	1a	1b
Empathie heeft wel kans van slagen als de lezer zijn informatie haalt uit:	2a	2b

Tekst 2 De Kunst en de Regels

- 2p 20 In alinea 4 van tekst 2 wordt het begrip *tacit knowledge* geïntroduceerd. Welke vier van onderstaande groepen zouden beschikken over *tacit knowledge*, gelet op de strekking van de tekst? Kies uit: bollenpellers, buitenstaanders, 'konstigen', managers, onderwijzers, 'onkonstigen', patiënten, scholieren, verzekeraars, verzorgenden en wetenschappers.

- 2p 21 De titel van tekst 2 luidt 'De Kunst en de Regels'. Leg uit wat de verhouding is tussen de Kunst en de Regels, gelet op de strekking van de tekst. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

- 1p 22 Wat is het tekstdoel van tekst 2, gelet op de strekking van de tekst? 'De Kunst en de Regels' is een
- A beschouwing, want de kernregel uit Mariken van Nimwegen wordt vanuit verschillende invalshoeken in een moderne context geplaatst.
 - B beschouwing, want van diverse beroepen in onderwijs, onderzoek en zorg wordt bekeken of de Wet van Mariken erop van toepassing is.
 - C betoog, want aan de hand van de Wet van Mariken wordt gepropageerd dat het snel groeiende aantal regels bij ervaringsberoepen een kwalijke zaak is.
 - D betoog, want door het geven van schrijvende voorbeelden wordt bepleit dat we werk niet vooral als bron van inkomen moeten zien.

In alinea 4 en 5 van tekst 2 komen de praktijkgerichte en de ervaringsgerichte beroepen aan de orde. Tussen beide groepen staan enkele inhoudelijke tegenstellingen centraal.

- 3p **23** Noem drie van deze inhoudelijke tegenstellingen. Neem daartoe onderstaand schema over en vul het in.

praktijkgerichte beroepen	ervaringsgerichte beroepen
1a)	1b)
2a)	2b)
3a)	3b)

In alinea 4 en 5 van tekst 2 wordt de Wet van Mariken besproken. Deze bestaat uit twee wetmatigheden.

- 4p **24** Benoem elk van deze wetmatigheden en leg voor elk van deze wetmatigheden uit wat de oorzaak ervan is. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 80 woorden.

In alinea 4 tot en met 8 van tekst 2 wordt de houding besproken die de 'konstigen' en de 'onkonstigen' innemen ten aanzien van werk dat *tacit knowledge* vereist.

- 4p **25** Neem onderstaand schema over en benoem wat volgens tekst 2 de essentiële verschillen in houding zijn tussen de leden van de twee groepen ten aanzien van werk dat *tacit knowledge* vereist. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

de 'konstigen'	de 'onkonstigen'
1a	1b
2a	2b

- 2p **26** Wat wordt er, gezien de strekking van tekst 2, in deze tekst bepleit?
- A dat de beoordeling van werk alleen wordt uitgevoerd door mensen die dat werk zelf doen of gedaan hebben
 - B dat 'konstigen' meer tijd aan hun werk moeten kunnen besteden en daarom met rust moeten worden gelaten
 - C dat voor alle beroepen dezelfde regels en beoordelingsnormen gaan gelden
 - D dat werk waarvoor veel ervaringskennis nodig is, moet worden beoordeeld aan de hand van normen die door vakgenoten zijn opgesteld

tekstfragment 4

(1) Jos de Blok, directeur van Buurtzorg, houdt vast aan het principe van kleinschaligheid. Veel thuiszorgondernemingen gaan volgens hem onderuit door een topzwaar apparaat, dat vooral gericht is op het controleren van het personeel. (...)

(2) “Mensen die ver afstaan van de dagelijkse praktijk, bedenken oplossingen, altijd uitgedrukt in geld, die los staan van de werkelijke problemen. De budgetten staan centraal, de uurtarieven, de productienormen, maar de vraag naar de beste weg voor de betrokken persoon komt nauwelijks aan bod. Dit zie je in de hele wereld terug en ik word overal uitgenodigd erover te spreken, van China en Japan tot Canada en Finland.

(3) Vanaf de jaren tachtig heeft in veel landen de gedachte postgevat dat je door bedrijfsmatig handelen komt tot betere oplossingen, meer kwaliteit en lagere kosten – wat je dan door allerlei marktprikkels afdwingt. Maar in al die landen zie je het omgekeerde gebeuren. De kosten zijn gestegen en er heerst ontevredenheid bij cliënten en professionals.”

*naar: Stevo Akkerman
uit: Trouw, 1 maart 2016*

- 2p 27 Citeer uit tekstfragment 4 de zin die het best aansluit bij de hoofdgedachte van tekst 2.

In alinea 3 van tekstfragment 4 worden twee nadelen van de huidige praktijk genoemd die niet, of slechts impliciet in tekst 2 aan de orde komen.

- 2p 28 Welke nadelen zijn dat?

Tekst 3 Wat is daar nou erg aan?

“Van een filosoof zou je het misschien niet verwachten, maar in het laatste nummer van *Filosofie Magazine* zegt Bas Haring het volgende: ‘Praten over wat waarde heeft, is vrijblijvend. Gedrag, zoals geld betalen, laat zien wat we werkelijk van waarde vinden.’” (regels 1-8)

- 1p 29 Wat is blijkens tekst 3 voor filosoof Haring doorslaggevend bij het bepalen van wat van waarde is?
- A de stem van de meerderheid
 - B ideeën over ethiek
 - C ideologische principes
 - D koopgedrag
 - E moralisme

- 1p **30** Citeer uit tekst 3 het logisch principe dat blijktens die tekst ten grondslag ligt aan Bas Harings beslissing voortaan geen *Fairtrade*-koffie meer te kopen.

In alinea 3 en 4 van tekst 3 is te lezen dat Haring *Fairtrade*-koffie duur vindt en daaruit wordt de conclusie getrokken dat deze koffie niet voldoet aan de wensen van de consumenten.

- 1p **31** Vat in één zin samen waarom deze conclusie volgens alinea 4 van tekst 3 niet juist is. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Volgens tekst 3 is er sprake van een problematische verhouding tussen consumenten en supermarkketens.

- 2p **32** Vat samen wat het probleem in deze verhouding is, gelet op de strekking van de tekst. Neem daartoe de nummers van de zinnen uit onderstaande tabel over en noteer daarachter het vervolg van zin 1 en 2. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

zin 1	De supermarkketens willen ...
zin 2	Daarom ...
zin 3	Daardoor missen consumenten de informatie die nodig is om de waarde van producten in te schatten.

- 2p **33** Hoe kan tekst 3 het best worden getypeerd?
De tekst is vooral te typeren als
- A een beschouwing, omdat de lezer door de vele onbeantwoorde vragen over ethische kwesties rondom voedsel aan het denken wordt gezet.
 - B een beschouwing, omdat de lezer op grond van de tekst een afweging kan maken over een belangrijke ethische kwestie rondom voedsel.
 - C een betoog, omdat in de tekst wordt beargumenteerd waarom de handelswijze van grote supermarkketens afkeurenswaardig is.
 - D een betoog, omdat in de tekst wordt beargumenteerd welke manier van denken de juiste is in ethische kwesties rondom voedsel.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

Een kritisch lezer kan in bepaalde woorden en woordgroepen uit alinea's 5 en 6 van tekst 3 een kritische houding tegenover de handelwijze van supermarktketens zien.

- 1p **34** In welke van onderstaande reeksen is dat bij alle woorden en woordgroepen het geval?
- A 'in de markt zetten' (regel 55), voordelige fruit (regel 61-62), uitgeknepen (regel 63), een bezuiniging van 500 miljoen (regel 67-68)
 - B in het voordeel (regel 57), arme koffieboertjes (regel 58), in beeld brengen (regel 62), hun waar (regels 71-72)
 - C kritische burgers (regels 53-54), hun West-Europese collega's (regel 59), een nóg lagere vergoeding (regel 71), Alsof (regel 72)
 - D vrolijke affiches (regels 60-61), uitgeknepen (regel 63), inspireert tot een bezuiniging (regels 67-68), bloeden (regel 70)

Tekst 3 kan worden opgedeeld in twee delen, namelijk alinea 1 tot en met 3 en alinea 4 tot en met 7.

- 1p **35** Alinea 1 tot en met 3 enerzijds en alinea 4 tot en met 7 anderzijds verhouden zich tot elkaar als
- A argument en weerlegging.
 - B probleem en oplossing.
 - C standpunt en ontkrachting.
 - D specificatie en veralgemenisering.
 - E vraag en antwoord.

In tekst 3 worden twee misstanden rondom voedselproducten aan de orde gesteld.

- 2p **36** Welke twee oplossingen zou een kritische consument voor deze misstanden kunnen verlangen van de supermarkten, gelet op wat in alinea 7 van tekst 3 wordt besproken?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.